

Rafał Matera*

Stosunek Grupy Siedmiu do Europy Środkowej i Wschodniej w okresie zimnej wojny oraz w czasie transformacji ustrojowej

Przedmiotem niniejszej analizy jest pokazanie problemów, jakie Grupa Siedmiu (dalej G7) podnosiła na „szczytach” najbardziej uprzemysłowionych krajów wobec Europy Środkowej i Wschodniej. Do tego regionu zaliczono zarówno Związek Radziecki (po 1991 r. Rosję), jak i państwa zza dawnej żelaznej kurtyny, które politycznie i gospodarczo uzależnione były od ZSRR, oraz kraje, które powstały w wyniku jego rozpadu. Naturalnie, taktyka podejmowana przez G7 była odmienna w okresie trwania zimnej wojny w latach 1975–1988 i podczas transformacji ustrojowej, kiedy państwa regionu otwierały się na Zachód i przekształcały w prorynkowe demokracje. Ze względu na fakt, że kwestie integracji Rosji z G7 wymagałyby szerszego omówienia, wątek ten został w publikacji pominięty. Tym niemniej pozostałe relacje z Rosją zostały uwzględnione, gdyż były częścią strategii wobec całego regionu. Zostały omówione pod kątem zagadnień politycznych i ekonomicznych podnoszonych przy okazji procesu włączania Moskwy do grupy najbardziej uprzemysłowionych demokracji świata.

1. Kwestie ekonomiczne w czasie zimnej wojny

Już na inauguracyjnym spotkaniu w Rambouillet w 1975 r. kraje „Szóstki” określiły swoje stanowisko wobec Wschodu. Podkreślono została potrzeba kontaktów z blokiem socjalistycznym. Uznano, że są one niezbędne nie tylko w podtrzymywaniu polityki odpręż-

---

* Dr **Rafał Matera** – Katedra Historii Myśli Ekonomicznej i Historii Gospodarczej, Uniwersytet Łódzki.

nia, ale też dla światowego wzrostu gospodarczego. Przywódcy G6 zobowiązywali się do szybkiego zakończenia negocjacji w sprawie udzielania kredytów eksportowych państwom tego bloku.¹

Na drugim spotkaniu w San Juan w 1976 r. przywódcy zwrócili uwagę na pozytywną tendencję wzrostu obrotów handlowych między Zachodem i Wschodem. Dobre stosunki w tej dziedzinie miały prowadzić do poprawy relacji w innych obszarach gospodarki.² Mimo że w oficjalnych dokumentach nie znalazło się miejsce na wystąpienie przeciw polityce Wschodu, to na konferencji prasowej w trakcie „szczytu” amerykański sekretarz stanu Henry Kissinger skrytykował blok socjalistyczny za brak wsparcia finansowego dla krajów rozwijających się. Uznał, że wskutek inercji Wschodu odpowiedzialność za gospodarkę światową spada wyłącznie na uprzemysłowane kraje demokratyczne.³ Zapis, który postulowali Amerykanie, znalazł się w deklaracji z Bonn w 1978 r. Przywódcy G7 żalowali, że RWPG nie włącza się w finansową pomoc krajom rozwijającym się, wzywając tę organizację do podjęcia konkretnych kroków.⁴ Podobne ponaglenia wystosowano w deklaracjach z Tokio w 1979 r.⁵ i w Wenecji w 1980 r.⁶ W Deklaracji z Ottawy z 21 lipca 1981 r. ukonkretniono krytykę ZSRR i jego partnerów, oczekując zwiększenia ich udziału w eksporcie z państw najbiedniejszych. Przywódcy utrzymali ponadto stosowanie systemu kontroli handlu dobrami strategicznymi i produktami związanymi z technologią sowiecką.⁷

Zwiększające się znaczenie kontaktów z blokiem socjalistycznym potwierdzał „szczyt” w Wersalu. W deklaracji z 6 czerwca 1982 r. stosunki ze Wschodem zajęły osobny rozdział. W dokumencie zapowiadano zbliżenie do ZSRR i Europy Wschodniej, uwzględniając

---

¹ *Declaration of Rambouillet*, 17 November 1975. Dostępne na oficjalnej stronie G7: <http://www.g7.utoronto.ca>. Jeśli nie jest zaznaczone inaczej, pozostałe dokumenty pochodzą również z tej strony.

² Tekst deklaracji *Joint Declaration of the International Conference*, 28 June 1976.

³ *News Conference by Secretary Kissinger and Treasury Secretary Simon*, 28 June 1976.

⁴ *Declaration*, 17 July 1978.

⁵ *Declaration*, 29 June 1979.

⁶ G7 liczyła na dzielenie pomocy krajom rozwijającym się nie tylko z blokiem socjalistycznym, ale też z krajami eksportującymi ropę naftową (*Declaration*, 23 June 1980).

⁷ *Declaration*, 21 July 1981.

przy tym interesy polityczne i bezpieczeństwa. Strategia zakładała działanie na trzech polach. Po pierwsze – miała polegać na dążeniu do poprawy międzynarodowego systemu kontroli eksportu dóbr strategicznych, po drugie – rozszerzała wymianę informacji w ramach OECD na wszystkie kwestie handlowe i finansowe związane z ZSRR i Europą Wschodnią, po trzecie – zobowiązywała G7 do prowadzenia ostrożnych kontaktów finansowych z blokiem wschodnim.⁸ Więcej szczegółów na temat problemów ekonomicznych między dwoma blokami ujawnił prezydent François Mitterrand w oświadczeniu dla prasy.⁹ Przywódca Francji skrytykował twardą politykę niektórych państw G7 w stosunkach handlowych ze Wschodem. Zwrócił uwagę, że w deklaracji nie znalazły się szczegółowe zapisy o restrykcjach w udzielaniu kredytów krajom z bloku wschodniego. Według niego restrykcje nie dotyczyły pożyczek, ale odnosiły się ogólnie do stosunków gospodarczych i finansowych. Inaczej interpretowała zapisy delegacja amerykańska.¹⁰

W 1985 r. w Bonn powrócono do strategii wciągania ZSRR i pozostałych krajów socjalistycznych w angażowanie się na rzecz państw rozwijających się. Tym razem ukonkretniono tę strategię przez wytypowanie grupy ekspertów mającej przygotować propozycje dla ministrów spraw zagranicznych.¹¹ Trudno uznać to przedsięwzięcie za udane w momencie przechodzenia przez blok socjalistyczny poważnego kryzysu ekonomicznego. Na ostatnim zimnowojennym „szczycie” w 1988 r. G7 z zadowoleniem przyjęła zaangażowanie Europy Wschodniej we współpracę ze WE, zwłaszcza w ramach ustanowienia wspólnych zasad handlu międzynarodowego i systemu płatniczego.

---

⁸ *Declaration of the Seven Heads of State and Government and Representatives of the European Communities*, 6 June 1982.

⁹ *President Mitterrand's Statement to the Press at the Conclusion of the Versailles Summit*, 6 June 1982.

¹⁰ Francja i Włochy były krytykowane za udzielanie kredytów krajom socjalistycznym. Mitterrand tłumaczył jednak, że owszem banki publiczne Francji udzielają pożyczek Wschodowi, ale czyni to również Japonia, tyle że z kapitału banków komercyjnych. Stwierdził, że Francja może rozważyć propozycję USA w sprawie „package deal” – całościowych restrykcji wobec bloku komunistycznego, jeśli tylko wszystkie państwa zaakceptują tę decyzję. Mitterrand przypominał, że handel ZSRR z Zachodem stanowi zaledwie 1 proc. PKB tego kraju, wątpiąc, że działania G7 dużo zmienią, patrz szerzej: *ibidem*.

¹¹ *The Bonn Economic Declaration: Towards Sustained Growth and Higher Employment*, 4 May 1985.

2. Kwestie polityczne w czasie zimnej wojny

Z opóźnieniem G7 zareagowała na podjęcie inicjatywy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie,¹² godząc się na odpowiedni zapis w deklaracji na „szczycie” w Londynie w 1977 r., czyli niemal dwa lata od ustanowienia KBWE. G7 zobowiązywała się podjąć wszelkie możliwe środki, by stała się ona skuteczną instytucją.¹³ Opóźnienie to wynikało z faktu, że G7 pierwotnie była planowana jako forum *stricte* ekonomiczne, więc wszelkie polityczne „dygresje” nie były dobrze widziane przez żadnego z członków forum. Jednak stopniowo na kolejnych „szczytach” sytuacja zmieniała się i G7 przekształcała się w instytucję ekonomiczno-polityczną.

W 1980 r. przywódcy stwierdzili, że są odpowiedzialni nie tylko za stan gospodarki światowej, ale także za kwestie poszanowania prawa, pokoju oraz niepodległości każdego z państw. Dlatego zdecydowali się wypowiedzieć w sprawie Afganistanu.¹⁴ W weneckiej deklaracji zapisano, że radziecka okupacja jest nie do zaakceptowa-

---

¹² Stany Zjednoczone nie godziły się z tym, że państwa Europy Środkowej i Wschodniej należały do nienaruszalnej strefy wpływów ZSRR. Nowe postrzeganie problemu zniewolenia tych krajów można zaobserwować od początku kadencji Jamesa Cartera. Duże znaczenie miało podniesienie kwestii przestrzegania praw człowieka do rangi jednego z priorytetów polityki zagranicznej USA. W przemówieniu inauguracyjnym prezydent powiedział: „*Ponieważ jesteśmy wolni, nigdy nie możemy być obojętni na los jednostek ludzkich w innych częściach świata. (...) Nasze zaangażowanie w prawa człowieka musi być całkowite*” (cyt. za: J.A.Nathan, J.K.Oliver, *United States Foreign Policy and World Order*, Newark 1989, s.355). Przemawiając na forum ONZ w marcu 1977 r., Carter stwierdził, że organizacja ta jest uprawniona do kontroli przestrzegania praw człowieka. ZSRR odrzucał amerykańską doktrynę, twierdząc, że takie poczynania były równoznaczne z ingerowaniem w jego sprawy wewnętrzne.

Wraz z objęciem urzędu prezydenta przez Cartera wpływ na politykę zagraniczną uzyskał Zbigniew Brzeziński. Polskie pochodzenie doradcy ds. bezpieczeństwa narodowego rzutowało na formułowanie strategii nowej administracji wobec państw zza żelaznej kurtyny. Brzeziński krytykował podpisanie przez USA Aktu Końcowego KBWE. Uważał, że mimo zawartego w nim zapisu o prawach człowieka, utrwał anachroniczny podział Europy, tym samym stając się źródłem niestabilności, a nie bezpieczeństwa w Europie. Sądził, że należało publicznie zakwestionować zasadność kontroli ZSRR nad państwami Europy Środkowej i Wschodniej. Poglądy te znalazły odbicie m.in. w oświadczeniu Cartera wygłoszonym w obecności członków „Magazine Publisher Association” w czerwcu 1977 r. Prezydent mówił wtedy o konieczności agresywnej polityki wobec ZSRR na obszarach jego wpływów, które uznane zostaną za istotne dla USA nawet w perspektywie 15–20 lat.

¹³ *Declaration: Downing Street Summit Conference*, 8 May 1977.

¹⁴ Inwazja wojsk radzieckich na Afganistan rozpoczęła się w grudniu 1979 r.

nia obecnie i w przyszłości. G7 wezwała siły ZSRR do opuszczenia Afganistanu, przywrócenia mu suwerenności, terytorialnej integralności oraz politycznej niepodległości. Przywódcy zadeklarowali wsparcie wysiłków zmierzających do politycznej niezależności i bezpieczeństwa państw całego regionu. Na koniec oświadczenia państwa, które zdecydowały się na bojkot igrzysk olimpijskich w Moskwie, podtrzymały swoje decyzje.¹⁵

W Ottawie w 1981 r. premier Kanady P.Trudeau w imieniu liderów G7 wyrażał zaniepokojenie wzmocnieniem siły militarnej ZSRR i zapowiadał budowanie zdolności defensywnych Zachodu, nie rezygnując jednocześnie z dialogu z blokiem sowieckim. Mimo napięcia w stosunkach ze Wschodem deklarował dążenie Zachodu do rozbrownienia (zwłaszcza w Europie) oraz ograniczenia wydatków na zbrojenie. Wierzył, że ZSRR zaakceptuje inicjatywy idące w tym kierunku.

---

¹⁵ *Declaration*, 23 June 1980. W związku z sowiecką inwazją na Afganistan 4 stycznia 1980 r. prezydent Carter ogłosił wprowadzenie sankcji wobec Związku Radzieckiego. Dotyczyły one zakazu dostarczania nowoczesnej technologii, wprowadzały częściowe embargo na zboże i zakaz połowów na amerykańskich wodach terytorialnych. Prezydent zawiesił ponadto porozumienie SALT II i zapowiedział bojkot olimpiady w Moskwie. Na „szczycie” ministrów spraw zagranicznych państw NATO 15 stycznia 1980 r. uznano, że interwencja ZSRR była pogwałceniem Karty NZ i wezwano go do wycofania wojsk z Afganistanu.

Europejscy sojusznicy nie byli chętni do przyłączenia się do sankcji proponowanych przez Cartera. H.Schmidt uważał, że nakładanie kar na ZSRR było bezcelowe i niebezpieczne. Nie chcąc uznać, że czas odprężenia należał do przeszłości, twierdził, że amerykański prezydent niszczył kruche porozumienie, by odbudować swój prestiż i szanse na reelekcję. Zbliżone do niemieckiego stanowisko wobec wojny w Afganistanie zajęli Francuzi. Valéry Giscard d'Estaing był gotów potępić sowiecką akcję i podpisać się pod wezwaniem do wycofania z tego państwa wojsk ZSRR, lecz nie widział w konflikcie tak wielkiego zagrożenia jak Amerykanie. Wskazywał, że potępienie przez państwa arabskie agresji znacznie zaszkodziło interesom Moskwy na Bliskim Wschodzie. Przywódcy RFN i Francji byli również dalecy od udzielenia militarnego wsparcia Stanom Zjednoczonym w ewentualnym konflikcie zbrojnym w Afganistanie. Schmidt proponował w zamian „podział pracy w NATO”. Uważał, że państwa europejskie powinny się zająć stroną polityczną konfliktu, występując w roli mediatora między USA a ZSRR, i skorzystać z okazji, by poprawić relacje z państwami regionu, przede wszystkim z Pakistanem.

Poparcia Carterowi udzieliła za to M.Thatcher. Jednak Brytyjczycy zdecydowali się wysłać swoją reprezentację na olimpiadę w Moskwie. Podobnie uczynili Francuzi, Włosi i Szwedzi. Do amerykańskiego bojkotu igrzysk w Moskwie przyłączyła się natomiast RFN, która wcześniej uchylała się jak mogła od przyłączenia się do sankcji wobec ZSRR. Kwestie związane ze sportem rządziły się więc nieco innymi prawami.

ku, co pomogłoby zmniejszyć napięcie na Starym Kontynencie.¹⁶ Z kolei na „szczycie” w 1982 r. przewodniczący spotkania F.Mitterrand stwierdził, że G7 nie ma zamiaru narzucać decyzji pozostałym państwom, ale chce im uświadomić wymogi sytuacji. Grupa nie planowała stosowania agresywnej presji, ale pragnęła zachować demokratyczne tradycje i instytucje.¹⁷ Podczas przewodnictwa Francji w spotkaniach G7 widać było łagodniejsze podejście do problemów Wschodu. W deklaracjach z 1982 r. nie znalazło się odniesienie do stanu wojennego w Polsce, nie powrócono również do interwencji sowieckiej w Afganistanie. Stosunek G7 do kwestii politycznych w dużej mierze zależał od tego, jaki kraj przewodniczył „szczytowi”.

Jednym z priorytetów polityki amerykańskiej na początku lat 80. XX w. w czasie pierwszej kadencji prezydenta R.Reagana była mobilizacja Zachodu w konfrontacji z ZSRR. Jednak w dokumentach „szczytu” w Williamsburgu w 1983 r. trudno znaleźć zasadniczą reorientację polityki G7 w tej kwestii. W deklaracji zasadniczej znalazło się lakoniczne stwierdzenie, że relacje ze Wschodem powinny być zgodne z interesami bezpieczeństwa krajów uprzemysłowionych.¹⁸ Więcej szczegółów dotyczących swego stanowiska przywódcy zawarł w deklaracji na temat bezpieczeństwa, gdzie stwierdzili, że ich podstawowym obowiązkiem jest obrona wolności i sprawiedliwości, czyli wartości, na których opiera się demokracja. Zadeklarowali chęć ograniczenia zbrojeń w ramach rozmów z radzieckim partnerem. G7 wzywała Moskwę do angażowania się w prace nad umowami o kontroli zbrojeń. Sygnatariusze deklaracji zwracali uwagę na propozycje Zachodu. Wśród najważniejszych przedsięwzięć wymieniono: program START (*Strategic Arms Reduction Talks*), rozmowy w ramach INF (*Intermediate-Range Nuclear Forces*), MBFR (*Mutual and Balanced Force Reductions*), a także Konferencję na temat Rozbrojenia w Europie (CDE – *Conference on Disarmament in Europe*). Na koniec przywódcy potwierdzali, że zmobilizują siły polityczne, aby ograniczyć strach przed wojną.¹⁹ „Szczyt” w Williamsburgu był dowodem, że Stany Zjedno-

---

¹⁶ *Chairman's Summary of Political Issue*, 21 July 1981; *Prime Minister Trudeau's Concluding Statement*, 21 July 1981.

¹⁷ *President Mitterrand's Statement to the Press at the Conclusion of the Versailles Summit*, 6 June 1982., *Ministere des relations extérieures, Service d'information et de presse*, „France Information” nr 117 (1982), s.30-31.

¹⁸ *Declaration on Economic Recovery*, 30 May 1983.

¹⁹ *Statement at Williamsburg [Declaration on Security]*, 20 May 1983.

czony są głównym negocjatorem w rozmowach rozbrojeniowych z ZSRR, jednak starały się, by ich strategia została poparta przez wszystkie państwa G7.

W Londynie w roku 1984 w odrębnym oświadczeniu na temat stosunków ze Wschodem przywódcy zapowiadali rozszerzenie dialogu z ZSRR i jego sojusznikami oraz usprawnienie kontaktów na różnych polach współpracy. Nadrzędnym celem była kwestia bezpieczeństwa, w tym rozbrojenie. Stany Zjednoczone oferowały powrót do rozmów na temat kontroli zbrojeń bez żadnych warunków wstępnych. W deklaracji wyrażono opinię, że stosunki Wschód – Zachód mogą być konstruktywne dla obu stron w takich kluczowych kwestiach jak stanie na straży światowego pokoju, redukcja niespodziewanych ataków oraz zapobieganie rozprzestrzenianiu broni nuklearnej.²⁰

W deklaracji politycznej ze „szczytu” w Bonn w 1985 r. podkreślono ponownie rolę KBWE, zwłaszcza jeśli chodzi o ochronę praw człowieka. Przywódcy oczekiwali, że w przyszłości Niemcy będą mogły odzyskać jedność. Zapowiadali też wsparcie dla rozbrojenia, kontroli zbrojeń i ograniczenia broni konwencjonalnej.²¹ Zjazd w Bonn uzupełniał oświadczenie kanclerza H.Kohla wygłoszone 4 maja w niemieckim Bundestagu. Gospodarz „szczytu” zwrócił uwagę na dwie kwestie, które sygnalizowano w oficjalnych komunikatach. Według niego G7 powinna szczególnie angażować się w amerykańską Inicjatywę Obrony Strategicznej (*Strategic Defense Initiative*). Uznał, że kluczowym momentem w stosunkach między supermocarstwami będzie spotkanie w Genewie, gdzie zaplanowano rozmowy na temat redukcji strategicznej broni nuklearnej średniego zasięgu.²² Polityczne deklaracje G7 aprobowały kierunek przyjęty przez USA i zachęcały do kontynuacji dialogu między supermo-

---

²⁰ *Declaration On East-West Relations And Arms Control*, 9 June 1984.

²¹ *Political Declaration On The 40th Anniversary Of The End Of The Second World War*, 3 May 1985.

²² *Statement Des Bundeskanzlers*, Germany (West), Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, „Bulletin“ no. 48 (7 May 1985), s.415-416. Rozmowy amerykańsko-radzieckie w Genewie toczyły się na szczelnie zamkniętym spotkaniu ministrów spraw zagranicznych właściwie od początku 1985 r. Natomiast do zasadniczych rozmów między Ronaldem Reaganem a Michaiłem Gorbaczowem doszło w Szwajcarii 19–20 listopada 1985 r. Było to przełomowe spotkanie, jeśli chodzi o dialog antyzbrojeniowy. Przywódcy zobowiązywali się m.in. do przyspieszenia redukcji zbrojeń jądrowych, wzmocnienia MAEA, dalszych konsultacji na temat nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia, działań na rzecz pełnego zakazu stosowania broni chemicznej oraz ograniczenia sił zbrojnych w Europie Środkowej.

carstwami. Blok Zachodu poparł stanowisko Waszyngtonu w fundamentalnych kwestiach dotyczących rozbrojenia. Potwierdzały to kolejne „szczyty”.

W 1986 r. w Tokio zapowiedziano poparcie dla każdego poziomu rozbrojenia, odnosząc się do konieczności przyspieszenia prac w Genewie.²³ Przywódcy zareagowali ponadto na katastrofę nuklearną, jaka miała miejsce w Czarnobylu 26 kwietnia 1986 r. Wypowiedzieli się na temat skutków, jakie awaria reaktora jądrowego mogła spowodować na świecie. Wyrazili współczucie ofiarom tragedii oraz zadeklarowali pomoc medyczną i techniczną w usuwaniu skutków wypadku, jeśli tylko G7 zostanie o to poproszona. Podkreślono, że każde państwo na świecie pozostaje odpowiedzialne za bezpieczeństwo i dostarczenie informacji na temat wypadku bez żadnych opóźnień, dlatego ZSRR został wezwany, by uczynił podobnie.²⁴ Z zadowoleniem przyjęto zapowiedź konsultacji między władzami sowieckimi a Międzynarodową Agencją Energii Atomowej (IAEA – *International Atomic Energy Agency*).²⁵

W 1987 r., na drugim „szczycie” weneckim, G7 zdecydowała się na odrębne oświadczenie na temat stosunków Wschód – Zachód. Przywódcy interesowali się przemianami w polityce wewnętrznej i zagranicznej ZSRR. Według nich reformy pozwalały osiągnąć postęp w relacjach z tym krajem. W oświadczeniu zobowiązywano się do działania na rzecz pokoju oraz wzrostu bezpieczeństwa przez zmniejszenie poziomu zbrojeń. Doceniono wysiłki amerykańskie dla utrzymania pokoju i z zadowoleniem przyjęto podjęcie negocjacji mających na celu redukcję broni nuklearnej. Wyrażano chęć stabilizacji broni konwencjonalnej na niskim poziomie oraz całkowitą eliminację broni chemicznej. Zachęcano do podobnych deklaracji i działań stronę radziecką. Wzywano Moskwę do dokonania postępów w kwestii praw człowieka, zgodnie z Aktem Końcowym KBWE, oczekiwano też opuszczenia Afganistanu przez wojska radzieckie²⁶ (był to drugi postulat po 1981 r., kiedy liderzy G7 wypowiedzieli się w tej sprawie). Deklaracja na temat stosunków Wschód – Zachód była z jednej strony apelem o dalszy postęp w światowym rozbroje-

---

²³ *Tokyo Declaration: Looking Forward to a Better Future*, 5 May 1986.

²⁴ Władze radzieckie przez wiele dni ukrywały tragedię oraz skutki, jakie spowodował wybuch reaktora.

²⁵ *Statement on the Implications of the Chernobyl Nuclear Accident*, 5 May 1986.

²⁶ *Statement on East-West Relations*, 9 June 1987.

niu, a z drugiej – konkretnym wezwaniem ZSRR do kontynuacji reform i porzucenia rywalizacji militarnej.

„Szczyt” w Toronto w 1988 r. był ostatni w okresie zimnej wojny. W deklaracji politycznej zwrócono uwagę na radykalne zmiany, jakie zaszły w stosunkach ze Wschodem. W dużej mierze wynikały one z większej otwartości strony radzieckiej. Wydarzeniem, które wzmocniło zaufanie, było wycofywanie sił sowieckich z Afganistanu. Przywódcy oczekiwali całkowitego wyprowadzenia wojsk z tego kraju oraz oddania Afgańczykom prawa do wyboru własnego rządu. W deklaracji poruszono także kwestię kontroli zbrojeń, odnosząc się do dialogu między USA a ZSRR dotyczącego redukcji broni nuklearnej. Po pierwszym porozumieniu o ograniczeniu broni nuklearnej średniego zasięgu (INF) oczekiwano dalszej redukcji zbrojeń ofensywnych oraz całkowitego zakazu broni chemicznej. W deklaracji podziękowano za wysiłek negocjacyjny prezydentowi Reaganowi oraz sekretarzowi generalnemu KPZR M.Gorbaczowowi. Podkreślono, że obecność radzieckich sił konwencjonalnych w Europie Wschodniej i na Dalekim Wschodzie stanowi problem, jeśli chodzi o bezpieczeństwo i stabilizację tych regionów. Odwołano się także do kwestii przestrzegania praw człowieka, zachęcając cały blok socjalistyczny do dalszych reform i postępowania zgodnie z ustaleniami KBWE.²⁷

3. Wspieranie transformacji systemowej w Europie Środkowej i Wschodniej

Rok 1989 uznać należy za *annus mirabilis* w stosunkach globalnych. Wprawdzie formalnie funkcjonowały nadal ZSRR i dwa państwa niemieckie, jednak z miesiąca na miesiąc następowały radykalne zmiany w krajach byłego bloku komunistycznego.²⁸ Dlatego

---

²⁷ *Political Declaration*, 20 June 1988.

²⁸ W lutym 1989 r. w Polsce rozpoczęły się obrady Okrągłego Stołu z udziałem przedstawicieli strony rządowej i opozycji. 17 kwietnia na nowo zarejestrowano NSZZ „Solidarność”, ale pierwszym ewidentnym dowodem nadejścia zmian było zwycięstwo tego związku w częściowo wolnych wyborach w czerwcu 1989 r. W kolejnym miesiącu przywódca ZSRR M.Gorbaczow odrzucił „doktrynę Breżniewa”, mówiąc, że żadne państwo nie może narzucać swojej woli innemu krajowi. Mimo że Gorbaczow liczył na utrzymanie się przy władzy partii komunistycznych po wprowadzeniu przez nie umiarkowanych reform, jednak pewność, że radzieckie wojska nie wkroczą z „bratnią pomocą”, zmieniła radykalnie oblicze satelitów ZSRR.

Za polskim przykładem zaczęły iść kolejne kraje. Zmiany dokonywały się na Węgrzech, gdzie w czerwcu 1989 r. strony komunistyczna i opozycyjna zasiadły do

nowy prezydent USA G.H. Bush połączył wizytę w Paryżu z odwiedzinami dwóch „prymusów” demokratyzacji w Europie Środkowej i Wschodniej: Polski i Węgier.²⁹ Bogatszy o wiedzę na temat zmian w bloku wschodnim, dołączył w połowie lipca 1989 r. do grona przedstawicieli siedmiu najbardziej uprzemysłowionych krajów demokratycznych świata.

Doceniając zmiany, jakie zachodziły za żelazną kurtyną, G7 zdecydowała się na „szczyt” w Paryżu wystosować odrębny komunikat na temat stosunków ze Wschodem. Przywódcy dostrzegali dążenie tej części świata do wolności i demokracji oraz podjęcie reform przez część krajów regionu. Zaoferowano państwom Wschodu pomoc w rozwoju gospodarczym, w dziedzinie bezpieczeństwa oraz we wprowadzaniu w życie zasad międzynarodowego handlu. Zauważono postęp w relacjach między EWG a Węgrami, Polską oraz ZSRR.

Ze szczególnym zadowoleniem przyjęto zainicjowanie procesu reform politycznych w Polsce i na Węgrzech, uznając, że bez postępu gospodarczego będzie je trudno zrealizować. G7 gotowa była uruchomić pomoc w postaci inwestycji, tworzenia spółek *joint ventures*, transferu wiedzy na temat zarządzania i szkolenia. Działania te miały prowadzić do większej konkurencyjności. Każde z państw „Siódemki” zobowiązało się wystąpić z konkretnymi inicjatywami. Uzgodniono, że do wsparcia reform w Polsce i na Węgrzech wciążgnięte zostaną pozostałe kraje Zachodu oraz instytucje międzynarodowe. Poproszono Komisję Europejską WE, aby zareagowała na

---

rozmów przy „trójkątnym stole”. Komuniści oddali władzę w Czechosłowacji w wyniku aksamitnej rewolucji, której punkt kulminacyjny nastąpił w listopadzie 1989 r. Za symboliczne zerwanie żelaznej kurtyny można uznać zburzenie muru berlińskiego, które nastąpiło również w listopadzie. W grudniu 1989 r., po krwawych wydarzeniach w Rumunii, upadł reżim Nicolae Ceausescu. Demonstracje niezależności miały też miejsce na Litwie, Łotwie i w Estonii – w republikach wciąż formalnie zależnych od władzy moskiewskiej. Jesień ludów – seria przełomowych wydarzeń dających początek jedności europejskiej, była jak lawina – nikt nie mógł jej już powstrzymać.

²⁹ Amerykanie byli dobrze poinformowani, że Polska przeżywa poważne trudności ekonomiczne. Zdawali sobie sprawę, że kraj boryka się z ogromnym deficytem budżetowym, galopującą inflacją, spadkiem wydajności pracy, gigantycznym zadłużeniem zagranicznym i znajduje się w momencie przełomowym pod względem politycznym. Amerykański prezydent był zaniepokojony szybkim tempem i nieprzewidywalnymi skutkami polskiej transformacji. W rozmowie ze swoimi współpracownikami stwierdził: „rynek może nie wytrzymać nagłego upadku reżimu komunistycznego” (cyt. za: M.R. Beschloss, S. Talbott, *At the Highest Levels. The Inside Story of the End of the Cold War*, Little, Brown, Boston 1993, s.87).

przejściowe trudności żywnościowe Polski. W dokumencie zapowiadano porozumienie między MFW a polskim rządem. Uznano, że należy ustalić warunki strategii oddłużenia i zadeklarowano wsparcie dla Klubu Paryskiego w rozłożeniu polskich długów. W końcowej części deklaracji nakreślono optymistyczną wizję współpracy między Wschodem a Zachodem w celu budowy bardziej wolnego i otwartego świata.³⁰ Zdaniem gospodarza „szczytu” F.Mitterranda spotkanie z 1989 r. osiągnęło swoje cele, a dowodem, że G7 potrafiła działać szybko, była zgoda na udzielenie pomocy żywnościowej Polsce.³¹

Wiele odniesień do stosunków ze Wschodem znalazło się w deklaracji ekonomicznej ze „szczytu” w Houston w 1990 r. Liderzy uważali, że nastawione prorynkowo kraje regionu będą wpływać na wzrost integracji w globalnej gospodarce. Przypomniano, że państwa Europy Środkowej i Wschodniej zaakceptowały kluczowe zasady wolnego rynku, korzystając ze wsparcia Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju (EBRD – *European Bank for Reconstruction and Development*), po którym spodziewano się odegrania istotnej roli w transformacji. Zdawano sobie sprawę, że stopień wprowadzenia reform w poszczególnych krajach jest różny. G7 uznała, że najbardziej ożywcze dla rozwoju państw będą zagraniczne inwestycje prywatne. Zachodnie rządy rozumiały dalsze wsparcie przez handel i środki bezpośrednie. Przywołano rolę Komisji WE, która od „szczytu” w 1989 r. koordynowała pomoc G24³² dla Polski i Węgier. Poparto rozszerzenie tego programu na pozostałe „wschodzące demokracje” w Europie Środkowej i Wschodniej oraz Jugosławię. Zobowiązano się uruchomić pomoc w dziedzinie ochrony środowiska, wsparto też inicjatywy współpracy regionalnej (w tym powstanie Grupy Wyszehradzkiej). Do współpracy z krajami podejmującymi reformy wyodrębniono przy OECD Centrum Współpracy z Europejskimi Przekształcającymi się Gospodarkami (*Centre for Co-operation with European Economies in Transition*).

---

³⁰ *Declaration on East-West Relations*, 15 July 1989.

³¹ *Press Conference of Mr. François Mitterrand, President of the French Republic, on the Conclusion of the Fifteenth Summit of Industrialized Countries*, 16 July 1989.

³² G24 tworzyły następujące państwa: Australia, Austria, Belgia, Dania, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Islandia, Japonia, Kanada, Luksemburg, Nowa Zelandia, Norwegia, Portugalia, RFN, Stany Zjednoczone, Szwajcaria, Szwecja, Turcja, Wielka Brytania i Włochy.

Wiele miejsca przywódcy G7 poświęcili sprawom Europy Wschodniej w deklaracji politycznej zatytułowanej „Zabezpieczając demokrację”. W dokumencie zapowiadano, że lata 90. XX w. staną się dekadą demokracji, zgadzając się, że Europa znajduje się na początku nowej ery. Odnotowywano istotne zmiany w stosunkach w NATO (w tym Deklarację Londyńską)³³ i we WE. Pełne poparcie uzyskał proces zjednoczenia Niemiec. Z ulgą przyjmowano ustąpienie reżimów w Europie Środkowej i Wschodniej (do tej drogi zachęcano osobno Rumunię).

W deklaracji ekonomicznej z Londynu w 1991 r. G7 dostrzegła postępy w reformach w całym regionie i przyklaskiwała wyborowi Bułgarii i Rumunii, które podążały drogą Polski, Węgier i Czechosłowacji. Zauważono, że również Albania powoli wychodzi z długoletniej izolacji. Przywódcy zobowiązali się do wsparcia reform zmierzających do integracji z międzynarodowym systemem gospodarczym. Za ważny jej etap uznano członkostwo w Międzynarodowym Funduszu Walutowym (IMF – *International Monetary Fund*) i Międzynarodowym Banku Odbudowy i Rozwoju (IBRD – *International Bank for Reconstruction and Development*), do których należały już wszystkie kraje Europy Środkowej i Wschodniej z wyjątkiem Albanii, oraz przyjęcie programów tych instytucji w celu stabilizacji makroekonomicznej.³⁴ Uznano, że EBRD nadal sprawuje mandat w zakresie rozwoju otwartej prorynkowej gospodarki, popierając prywatne inicjatywy. Podkreślono, że przychylność dla krajowego i zagranicznego kapitału jest kluczowa dla podtrzymywania wzrostu i uniezależnienia się od zewnętrznej pomocy rządowej. Dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej ożywcze miało być rozszerzenie rynków eksportu. W związku z tym deklarowano zwiększenie dostępu do rynków G7 towarów i usług, w tym stali, tekstyliów i produktów rolnych. Z zadowoleniem przyjęto negocjacje

---

³³ Na „szczycie” w Londynie w lipcu 1990 r. Polska, Czechosłowacja, Węgry, Bułgaria, Rumunia i ZSRR zostały zaproszone do nawiązania regularnych kontaktów dyplomatycznych z NATO. O członkostwo w sojuszu zabiegali przywódcy państw Europy Środkowej i Wschodniej, spośród których najdonioślejsze były apele Vaclava Havla i Lecha Wałęsy (J.Kaczmarek, *NATO, Europa, Polska 2000*, Alta 2, Wrocław 2000, s.52; J.Kiwierska, *Gra o Europę. Bezpieczeństwo europejskie w polityce Stanów Zjednoczonych pod koniec XX wieku*, Instytut Zachodni, Poznań 2000, s.169).

³⁴ Te programy uzupełniane były przez strukturalne reformy, tj. prywatyzację, restrukturyzację przedsiębiorstw państwowych, wzrost konkurencji i wzmocnienie praw własności.

w sprawie stowarzyszenia Polski, Węgier i Czechosłowacji ze WE. Równocześnie poparto inicjatywę amerykańską w sprawach handlu (*Presidential Trade Enhancement Initiative*) oraz działania OECD. Obliczono, że G24 zmobilizowała dotychczas 31 mld USD pomocy, włączając w to rozliczenia niezbędne dla równowagi płatniczej. G7 dostrzegała postępy w strategii umorzenia długów, zaznaczając, że ugoda osiągnięta przez Klub Paryski na temat redukcji długów Polski powinna być traktowana jako sytuacja wyjątkowa.

W deklaracji ekonomicznej z Monachium z 8 lipca 1992 r. G7 zachęcała do dalszych energicznych reform kraje Europy Środkowej i Wschodniej. Jednomyślnie poparto bilateralną i wielostronną pomoc regionowi, a naczelną rolę miał odgrywać w tym zakresie nadal EBRD. Obliczono, że G24 oraz międzynarodowe instytucje finansowe przekazały już na taką pomoc 52 mld USD i dopingowano do dalszego udzielania wsparcia. W osobnym punkcie poparto programy i fundusze stabilizacyjne dla Polski, zgodne z założeniami MFW. Miały one służyć wzmocnieniu reform rynkowych oraz zwiększeniu konkurencyjności przedsiębiorstw. Za ważny wkład w integrację krajów Europy Środkowej i Wschodniej ze strukturami Zachodu uznano umowy zawarte między nimi a WE i EFTA umożliwiające tworzenie strefy wolnego handlu. Pozytywnie odniesiono się do regionalnych przedsięwzięć współpracy między Czechosłowacją, Polską i Węgrami. Zachęcano do większego zaufania do inwestycji zagranicznych i stworzenia odpowiednich warunków dla prywatnego kapitału. Jednocześnie wezwano przedsiębiorstwa krajów uprzemysłowionych do inwestowania w Europie Środkowej i Wschodniej.

Na kolejnych „szczytach” przywódcy G7 wypowiadali się coraz bardziej lakonicznie na temat stosunków ze Wschodem, uznając, że dokonuje się ich integracja z globalnym rynkiem. W deklaracji ekonomicznej z 1993 r. w Tokio dostrzeżono pierwsze symptomy ożywienia w krajach o najbardziej zaawansowanych w reformach. W Halifaksie G7, chwając przemiany rynkowe, liczyła na większą otwartość gospodarek tego regionu. Podczas „szczytu” w 1995 r. premier Kanady J.Chrétien podkreślił wkład UE we współpracę z krajami Europy Środkowej. G7 wsparła ponadto program NATO „Partnerstwo dla pokoju” podnoszący bezpieczeństwo i stabilizację na Starym Kontynencie.³⁵ W 1996 r. prezydent Francji J.Chirac

---

³⁵ Amerykanie zaprezentowali oficjalnie inicjatywę „Partnerstwo dla pokoju” (*Partnership for Peace*) na „szczyście” NATO w Brukseli w styczniu 1994 r. Propozycja mówiła o współpracy wojskowej z sojuszem państw aspirujących do NATO.

z zadowoleniem przyjął perspektywę poszerzenia UE o państwa Europy Środkowej i Wschodniej.³⁶ Kwestie integracji krajów tego regionu ze strukturami Sojuszu Północnoatlantyckiego i UE pojawiły się odtąd na marginesie zasadniczych rozmów, a odpowiednie zapisy nie znajdowały się w dokumentach. Była to cena, jaką G7 płaciła za włączenie Rosji do swojego grona.

4. Wspieranie przemian ekonomicznych i politycznych w ZSRR i w krajach powstałych po jego rozpadzie

G7 nie tylko wspierała państwa Europy Środkowej i Wschodniej, ale też opiniowała i zachęcała do reform politycznych i ekonomicznych ZSRR, a po jego rozpadzie – Rosję i pozostałe państwa powstałe na jego gruzach. W 1989 r. wezwano władze radzieckie do prowadzenia polityki, która zmniejszałaby militarną nierównowagę w Europie i w Azji. G7 przypominała o konieczności zakazu stosowania broni chemicznej oraz ograniczenia sił konwencjonalnych w Europie. W 1990 r. przywódcy uznali, że reformy wewnętrzne w ZSRR prowadzą do budowy otwartego, demokratycznego i pluralistycznego społeczeństwa. Zobowiązano się do wsparcia reform i mobilizacji własnych zasobów (zwłaszcza uruchomienia kredytów). W związku z tym poproszono władze MFW, IBRD, OECD i EBRD o rekomendację dla niezbędnych zmian oraz ustanowienia kryteriów dotyczących pomocy gospodarczej.³⁷ G7 uznała, że jest gotowa w każdej chwili do pomocy w stanowieniu prawa, rozwoju niezależnych mediów, do prowadzenia programów szkoleniowych z zakresu zarządzania państwem oraz rozwoju kontaktów międzyludzkich.³⁸ W Houston przyjęto ponadto do wiadomości informacje rządu ja-

---

W projekcie nie było mowy o gwarancjach bezpieczeństwa i przyszłym członkostwie. Niepokoila szeroka formuła „Partnerstwa dla pokoju” – zaproszono do niego 27 państw z Europy Środkowej i Wschodniej, Azji Środkowej oraz z Europy Zachodniej nienależących do sojuszu. Do programu Amerykanie chcieli także włączyć na specjalnych warunkach Rosję. Propozycja ta pierwotnie została jednak odrzucona przez Moskwę, chociaż negocjacje w tej sprawie były kontynuowane. Dla krajów stojących w przedśionku paktu projekt ten oznaczał przetrzymywanie ich w nim przez czas nieokreślony. Jednak nie mogły odrzucić koncepcji amerykańskiej, jeśli myślały o członkostwie, dlatego stopniowo wszyscy zaproszeni przystępowali do inicjatywy.

³⁶ *Chairman's Statement [Political Declaration]: Toward Greater Security and Stability in a More Cooperative World, Lyon G7 Summit, 29 June 1996.*

³⁷ *Houston Economic Declaration, 11 July 1990.*

³⁸ *Political Declaration: Securing Democracy, 10 July 1990.*

pońskiego w sprawie pokojowej rezolucji na temat sporu terytorialnego z ZSRR.³⁹

Na „szczycie” w 1991 r. G7 wskazywała na pogorszenie się stanu sowieckiej gospodarki, ale wyraziła gotowość pomocy w integracji ZSRR z ekonomią światową. Przywódcy uznali, że destabilizacja w tym państwie zagrażałaby reformom w całej Europie Środkowej i Wschodniej. Dziękowano MFW, IBRD, OECD i EBRD za zaangażowanie w prace na rzecz poprawy kondycji gospodarki radzieckiej. Projekty tych instytucji miały być skorelowane z działaniem Komisji Europejskiej. Z uznaniem spotkała się decyzja Moskwy w sprawie przesunięcia środków militarnych do puli wydatków cywilnych.

W Monachium w 1992 r. w osobnym punkcie odniesiono się do przemian w nowych niepodległych państwach byłego ZSRR. Zaofiarowano wszystkim rządów pomoc w transformacji. Przywódcy podkreślili, że pod przewodnictwem prezydenta B.Jelcyna Federacja Rosyjska uruchomiła trudny proces reform. Uznano, że postęp może być osiągnięty dzięki wypełnieniu wcześniejszych zobowiązań oraz redukcji wydatków zbrojeniowych. Zachęcano nowe kraje do prowadzenia rozsądnej polityki gospodarczej, ograniczania deficytu budżetowego oraz inflacji. Nawoływano do współpracy z IMF. Za kluczowe dla gospodarek tych państw uznano stworzenie struktury prywatnej własności. Decydującą rolę w rekonstrukcji odgrywać miał kapitał prywatny (zwłaszcza małe i średnie przedsiębiorstwa).

Za szczególnie naglące uznano przemiany w dwóch sektorach: rolnictwie i energetyce (zaaprobowanie Europejskiej Karty Energetycznej służyć miało bezpieczeństwu na tym rynku). G7 zobowiązywała się do pomocy żywnościowej, kredytowej, medycznej i technicznej. Podkreślała potrzebę większego otwarcia rynku międzynarodowego na produkty z nowych krajów (w tym Rosji), oczekując od nich równocześnie likwidacji barier handlowych. Dostosowanie się rządu rosyjskiego do wymogów MFW miało uruchomić pierwsze transze kredytowe. Według przywódców pozwoliłoby to na pełne wykorzystanie pomocy w wysokości 24 mld USD zadeklarowanej przez ministrów finansów w kwietniu 1992 r. Brano też pod uwagę przekazanie 6 mld USD rezerwy na stabilizację rubla.⁴⁰

---

³⁹ Spór dotyczył Wysp Kurylskich (określanych w dokumentach jako Terytorium Północne) zajętych przez ZSRR w sierpniu 1945 r.

⁴⁰ *Economic Declaration: Working Together for Growth and a Safer World*, 8 July 1992.

W deklaracji ekonomicznej z 1993 r. potwierdzono wsparcie dla transformowanych gospodarek republik bałtyckich, nowych niepodległych państw byłego ZSRR oraz Mongolii. Jednak najczęściej miejsca zostawiono na przedstawienie dokonań Rosji w ciągu ostatniego roku. Zachęcano jej rząd do dalszych wysiłków dla redukcji inflacji, deficytu budżetowego i podjęcia koniecznych prawnych i administracyjnych środków w celu przeprowadzenia prywatyzacji (uznano, że jest to klucz do transformacji). G7 uzgodniła strategię pomocy finansowej (ustalono ją na szczepku ministerialnym w kwietniu 1993 r. w Tokio). Zaaprobowano inicjatywę MFW (*IMF Systemic Transformation Facility*) uruchomienia pierwszej raty w wysokości 1,5 mld USD, wyrażono zgodę IBRD na udzielenie 610 mln USD pożyczki oraz współfinansowanie kredytu w ramach EBRD na sumę 250 mln USD. Przywódcy podjęli ponadto zobowiązanie ustanowienia funduszu w wysokości 300 mln USD w celu wsparcia małych i średnich przedsiębiorstw. Zobowiązano się ponadto do rozłożenia długów Rosji i wspierania jej w akcesji do GATT. Oferowano pomoc techniczną, określoną na 3 mld USD, do końca 1994 r. Zaakceptowano utworzenie w Moskwie eksperckiej grupy (*Support Implementation Group*), aby ułatwić wcielanie pomocy w życie.⁴¹

Również w politycznym oświadczeniu z Tokio wsparto wysiłki Rosji na rzecz transformacji pod rządami prezydenta B.Jelcyna. Liczono, że władze rosyjskie będą opierać swoją politykę na poszanowaniu prawa i sprawiedliwości. Równie mocno poparto reformy na Ukrainie i wyrażono nadzieję, że spotkanie między B.Jelcynem a L.Krawczukiem doprowadzi do poprawy stosunków między Moskwą a Kijowem.

Do dalszych reform rynkowych zachęcano Rosję w Neapolu, Halifaksie i Lyonie. Moskwa zdołała już wtedy podpisać odpowiednią umowę z MFW w sprawie programu gospodarczego oraz otrzymała pierwsze pożyczki z IBRD i EBRD. Liczono, że zastrzyk finansowy i wsparcie MFW w ramach umowy *IMF Stand-By* pomogą w ożywieniu gospodarczym. Liderzy informowali o wstępnej decyzji Klubu Paryskiego w sprawie rozłożenia zadłużenia rosyjskiego. Umożliwiła ona dyskusję w kwestii warunków wierzycieli.⁴² Kluczowe dla rozwoju kraju miały być bezpośrednie inwestycje zagra-

---

⁴¹ *Economic Declaration: A Strengthened Commitment to Jobs and Growth*, 9 July 1993.

⁴² *Economic Communiqué: Making a Success of Globalization for the Benefit of All*, 28 June 1996.

niczne (BIZ), a mogły je pobudzić odpowiednie rozwiązania prawne i administracyjne oraz większa aktywność inwestycyjna i handlowa.⁴³ Uznano, że reformy ekonomiczne i polityczne Rosji podnoszą pozycję tego kraju w globalnej gospodarce.

O problemach Rosji dyskutowali przywódcy również w gronie „Ósemki”.⁴⁴ W Kolonii G8 pozytywnie odnosiła się do porozumienia między Rosją a MFW oraz IBRD i oczekiwała szybkiej implementacji reform. Zachęcano Klub Paryski do rozwiązania problemu długów jeszcze z okresu sowieckiego. Zapowiadano nasilenie dialogu z Rosją na temat przemian ekonomicznych. Zwrócono uwagę na rozwój małych przedsiębiorstw, poprawę opieki zdrowotnej i społeczny aspekt transformacji.

Począwszy od „szczytu” w Halifaksie w 1995 r., G7 chwaliła przemiany na Ukrainie oraz podpisanie przez nią umowy z MFW gwarantującej wsparcie finansowe (*IMF Stand-By*). W razie kontynuacji reform zobowiązano się do przekazania dodatkowych 2 mld USD, które udostępniły instytucje finansowe do końca 1996 r. (ogólna suma pomocy na sfinansowanie niezbędnych reform rynkowych wynieść miała 4 mld USD). Zachęcano ten kraj do reform strukturalnych, w tym liberalizacji cen i prywatyzacji. Tylko takie działania mogły uruchomić pożyczki MFW, IBRD i EBRD. G7 zobowiązała się do zwiększenia pomocy finansowej i technicznej oraz udogodnień dla produktów ukraińskich. Ukraina zyskała poparcie G7 także na „szczytach” w latach 1996–1998. W Birmingham przywódcy oczekiwali na podjęcie współpracy rządu ukraińskiego z projektem *IMF Extended Financing Facility*.

W komunikacie ekonomicznym ze „szczytu” w Lyonie w 1996 r. przywódcy witali z zadowoleniem udaną integrację krajów przechodzących transformację z globalną gospodarką. G7 doceniała pozytywne skutki reform makroekonomicznych i strukturalnych, a wyniki gospodarcze uznano za dobre. Zwracano jednak uwagę, że nie wszystkie państwa byłego bloku socjalistycznego odczuły pozytywne skutki reform, gdyż większość krajów byłego ZSRR rozpoczęła reformy później niż państwa Europy Środkowej.

---

⁴³ *Summit Communiqué*, 9 July 1994.

⁴⁴ W 1997 r. „szczyt” w Denver był spotkaniem „Grupy Ośmiu”. Przekształcenie w G8 dokonało się w 1998 r. w Birmingham po kilku latach negocjacji i wspólnej pracy na forum G7 plus Rosja.

5. Problem bezpieczeństwa nuklearnego w relacjach ze Wschodem

Odrębną kwestią, jaką poruszano na „szczytach” w kontekście stosunków ze Wschodem, był problem bezpieczeństwa nuklearnego w krajach uzależnionych do 1991 r. od ZSRR. G7 chciała, by przekształcenia w tej dziedzinie stały się częścią reform rynkowych. Począwszy od „szczytu” w Monachium, liderzy apelowali, by szczególnie nacisk został położony na poprawę bezpieczeństwa przestarzałych elektrowni, oferując pomoc w podnoszeniu standardów. Uznano, że G24 powinna mieć możliwość koordynacji bezpieczeństwa nuklearnego w krajach byłego ZSRR. Zapraszano międzynarodową wspólnotę do uruchomienia funduszy, które rozdysponowałyby G24 oraz EBRD. W związku z zapewnieniem bezpieczeństwa energetycznego zobowiązywano się do współpracy z Międzynarodową Agencją Energetyczną (IEA – *International Energy Agency*). Zachęcano ponadto IBRD do przygotowania raportu zawierającego projekt zastępowania źródeł energii i koszty tego przedsięwzięcia.⁴⁵ Zaplanowano też ustanowienie Międzynarodowego Centrum Nauki, którego celem miało być przekształcanie wiedzy ekspertów w dziedzinie jądrowej na potrzeby pokojowe.

W Monachium i Tokio G7 apelowała do krajów byłego ZSRR, aby zredukowały broń jądrową na swoim terytorium i podpisały układ o nierozprzestrzenianiu broni NPT (*Non Proliferation Treaty*). Przywódcy namawiali Ukrainę, Kazachstan i Białoruś do przyjęcia standardów bezpieczeństwa MAEA, ratyfikacji układu START oraz przystąpienia do grupy państw bezatomowych. G7 akceptowała natomiast korzystanie przez te kraje z technologii nuklearnej dla celów pokojowych. Apelowano do nich o uznanie reżimu *Missile Technology Control Regime* oraz zapowiedziano wymianę informacji na temat kontroli eksportu w zakresie zbrojeń. Oczekiwano ponadto wejścia w życie umów podpisanych przez ZSRR: START i CFE (*Conventional Forces in Europe*). Było to kluczowe dla bezpieczeństwa europejskiego, podobnie jak dalsze umowy amerykańsko-rosyjskie w sprawie strategicznej broni nuklearnej.

Również komunikat ekonomiczny ze „szczytu” w Neapolu zawierał odniesienia do sytuacji w Europie Wschodniej w powiązaniu z problemami bezpieczeństwa nuklearnego. G7 udało się zaangażo-

---

⁴⁵ *Economic Declaration: Working Together for Growth and a Safer World*, 8 July 1992.

wać IBRD, EBRD i IEA w prace umożliwiające rozwój długookresowych strategii energetycznych. Liderzy zapewnili, że będą dążyć do zamknięcia reaktorów wysokiego ryzyka. Priorytetem stała się bezpieczna likwidacja elektrowni atomowej w Czarnobylu, dlatego konieczna była współpraca z rządem ukraińskim i instytucjami międzynarodowymi. Zamknięcie przestarzałej elektrowni nie oznaczało pozbawienia Ukrainy potencjału energetycznego, gdyż w projekcie uwzględniono współfinansowanie trzech nowych reaktorów dostosowanych do standardów bezpieczeństwa. Z zadowoleniem przyjęto dotychczasową pomoc UE, a w przygotowanym Planie Działania przewidywano przeznaczenie 200 mln USD na cele związane z bezpieczeństwem nuklearnym.

G7 największe zaangażowanie przejawiała w kontaktach z Ukrainą. W Neapolu z zadowoleniem przyjęto ratyfikację układu START przez rząd w Kijowie, a w Halifaksie pogratulowano prezydentowi Ukrainy L.Kuczmię decyzji zamknięcia elektrowni w Czarnobylu. Potwierdzono Plan Działania z Neapolu w kwestii ukraińskiego sektora energetycznego. Oczekiwano uzupełnienia funduszy i uruchomienia nowych grantów w krótkim okresie. Wezwano IBRD i EBRD do dalszej współpracy z Ukrainą w celu mobilizacji sektora prywatnego do ochrony energii i prac nad alternatywnymi źródłami nienuklearnymi.⁴⁶

Podczas nadzwyczajnego spotkania przywódców w Moskwie 19–20 kwietnia 1996 r. w jednym z oświadczeń przywódcy nawiązywali do sytuacji na Ukrainie. Zobowiązywano się w nim do dalszej dwustronnej i wielostronnej współpracy z tym państwem na polu bezpieczeństwa nuklearnego oraz do przekazania środków finansowych w uzgodnieniu z międzynarodowymi bankami rozwoju. Prezydent L.Kuczma deklarował z kolei poparcie Kijowa dla celów i działań zawartych w deklaracji na temat bezpieczeństwa nuklearnego zgodnie z podpisanym 20 grudnia 1995 r. memorandum o zamknięciu elektrowni w Czarnobylu do roku 2000.⁴⁷ Zobowiązania te ponawiano w latach 1997–2000. Poza tym w Denver uzgodniono konkretną sumę pomocy dla Ukrainy (1 mld USD). Uznano, że ze względu na ochronę środowiska konieczne jest zaangażowanie międzynarodowej wspólnoty. Popierano powstanie wielostronnego me-

---

⁴⁶ *Halifax Summit Communiqué*, 16 June 1995.

⁴⁷ *Statement on Ukraine*, 20 April 1996.

chanizmu fundacyjnego i zgodzono się, by G7 wyłożyła 300 mln USD na ten projekt.⁴⁸

W Birmingham z zadowoleniem przyjęto decyzję Kijowa o akceptacji Planu Uzdrawienia Finansowego dla sektora energetycznego. Spodziewano się takich reform, które umożliwiłyby inwestycje w tej dziedzinie. Liczono na aktywność EBRD i EURATOM, zwłaszcza w zakresie oceny projektów. Przyszłe kredyty miały być uzależnione od wypełnienia przez Ukrainę memorandum zrozumienia.⁴⁹ Również w Kolonii w 1999 r. G7 kontynuowała dialog z Ukrainą. Odnotowywano postęp w zakresie ochrony środowiska dzięki specjalnemu Planowi Ochrony Implementacji. Apelowano o dalsze wsparcie dla funduszu, który zgromadził do tamtej pory 393 mln USD. Potwierdzono mobilizację funduszy energetycznych, w tym uzgodniono przeznaczenie 746 mln USD oraz dodatkowo 485 mln USD na bezpieczeństwo nuklearne. Zapowiadano ponadto spotkanie w lipcu 1999 r. kanclerza G.Schrödera z prezydentem L.Kuczma w sprawie alternatywnych projektów energetycznych.⁵⁰ Na „szczyście” w Genui G7 poinformowała o zamknięciu reaktora jądrowego w Czarnobylu 15 grudnia 2000 r.⁵¹

W Kananaskis w 2002 r. G8 zobowiązała się nadal rozwijać, koordynować, implementować i finansować środki na nowe i rozszerzone projekty ukierunkowane na nierozprzestrzenianie broni masowego rażenia, rozbrojenie, przeciwdziałanie terroryzmowi oraz bezpieczeństwo nuklearne. Każdy z krajów brał odpowiedzialność za wprowadzanie tych projektów w ramach partnerstwa i zgodnie ze swoim prawem. Według przywódców powinna być zapewniona jawność tych projektów zgodnie z zasadami bezpieczeństwa i ochrony środowiska. Miały się one opierać na „Globalnym partnerstwie”⁵². W początkowym okresie pierwszeństwo inicjatyw dotyczyć

---

⁴⁸ *Confronting Global Economic and Financial Challenges. Denver Summit Statement By Seven*, 21 June 1997.

⁴⁹ *G7 Chairman's Statement*, 15 May 1998.

⁵⁰ *G7 Statement*, 18 June 1999.

⁵¹ *G7 Statement*, 20 July 2001.

⁵² W Kananaskis G8 uruchomiła program „Globalne Partnerstwo przeciw Rozprzestrzenianiu Broni i Środków Masowej Zagłady”. Grupa wzywała wszystkie państwa do przyjęcia deklaracji o wzmocnieniu wielostronnych układów międzynarodowych uwzględniających następujące kwestie: przeciwdziałanie proliferacji i nielegalnemu użyciu broni masowego rażenia; rozwój efektywnych środków dla bezpiecznej produkcji, użycia i przetrzymywania takiej broni; kontrola granic w celu zatrzymania nielegalnego przemytu broni (instalując systemy wykrywania i szkoląc celników) i nadzór eksportu; utylizacja materiałów i środków atomowych,

miało Rosji. G8 zamierzała jednak w przyszłości otworzyć się na partnerstwo z innymi państwami, w tym krajami byłego ZSRR.⁵³

Również w Evian w 2003 r. jeden z planów działania dotyczył „Globalnego partnerstwa przeciwko rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia”. Jego celem było powszechne przyjęcie zasad nieprolifracji broni. Stwierdzano, że nastąpił w tej kwestii postęp i zdecydowano się na przekazanie na ten cel 20 mld USD w ciągu 10 lat.⁵⁴ Odnotowano ponadto dołączenie do „Globalnego partnerstwa” nowych donatorów: Finlandii, Norwegii, Szwecji, Szwajcarii i Polski.⁵⁵ Na „szczycie” w Sea Island problemy Wschodu ujawniły się wyłącznie w odniesieniu do Rosji. Kraj ten oponował przeciw zwiększeniu roli IEA (której Rosja nie była członkiem) oraz upublicznieniu danych dotyczących źródeł energetycznych (w czasach sowieckich były pilnie skrywane).

W 2006 r. Rosja była po raz pierwszy gospodarzem corocznego „szczytu” przywódców G8. W deklaracji zobowiązano się do pełnej implementacji „Globalnego partnerstwa” we współpracy z Ukrainą. Doceniono wkład 13 państw spoza G8, które przystąpiły do projektu. Podtrzymano zobowiązanie o podniesieniu środków do 20 mld USD do 2012 r.⁵⁶ W kolejnym dniu przedstawiono dokładny raport na temat „Globalnego partnerstwa”⁵⁷ oraz raport dotyczący bezpie-

---

które nie są używane dla celów obronnych; całkowita redukcja broni chemicznej i minimalizowanie posiadania składników biologicznych i toksycznych. W Kanadzie powołano ponadto Grupę G8 ds. bezpieczeństwa nuklearnego (*G8 Nuclear Safety and Security Group*). Zob.: *Statement by G8 Leaders, The G8 Global Partnership Against the Spread of Weapons and Materials of Mass Destruction*, Kananaskis, 27 June 2002.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Przez rok od spotkania w Kananaskis udało się to zobowiązanie przekształcić w narodowe programy, w których USA zobowiązały się do wyłożenia 10 mld, Rosja – 2 mld, Niemcy – 1,5 mld, Kanada i Włochy – po 1 mld, Francja i Wielka Brytania – po 750 mln, a Japonia – 200 mln USD. Zaznaczono, że kwoty te będą uwzględnione w budżetach.

⁵⁵ *Global Partnership Against The Spread Of Weapons And Materials Of Mass Destruction A G8 Action Plan, Evian*, 2 June 2003.

⁵⁶ *Statement on Non-Proliferation, St Petersburg*, 16 July 2006.

⁵⁷ Zawarte w nim zostało zobowiązanie do „Globalnego partnerstwa przeciw proliferacji BMR” ustanowionego w 2002 r. w Kananaskis. Potwierdzono rozwój inicjatywy oraz zwiększanie liczby krajów donatorów. Przedstawiono również nowe potrzeby. Do najważniejszych priorytetów, które zostały przeanalizowane w raporcie, należały: zniszczenie broni chemicznej (projekty w Rosji już realizowane i przygotowywane), demontaż nuklearnych okrętów podwodnych, pozbywanie się materiałów nuklearnych [finansowane m.in. przez *International Science and Technology*

czeństwa nuklearnego.⁵⁸ Współpraca w ramach nowych przedsięwzięć przesuwiała kwestię bezpieczeństwa z problemu regionalnego na światowy, a uczestnictwo Rosji w inicjatywie podnosiło z pewnością jego rangę.

6. Podsumowanie

Problemy Europy Środkowej i Wschodniej były stałym przedmiotem rozmów przywódców G7 w czasie trwania zimnej wojny. W dokumentach każdego z 14 „szczytów” w ciągu dwóch pierwszych cykli spotkań (1975–1988) w można odnaleźć nawiązania do sytuacji lub propozycje polityki wobec europejskiego bloku socjalistycznego. G7 odnosiła się zarówno do spraw ekonomicznych Wschodu, jak i *stricte* politycznych. Przy czym wart zauważenia jest fakt, że kwestie polityczne stopniowo wypierały problemy gospodarcze. Zaobserwować można również brak ciągłości w stanowisku G7 wobec bloku wschodniego. Wynikało to z odmiennego patrzenia na problemy Wschodu przez państwa, które przewodniczyły spotkaniom „Siódemki”.

G7 szczególnie angażowała się w proces wspierania transformacji ustrojowej w Europie Środkowej i Wschodniej. Widać to zwłaszcza w dokumentach ze „szczytów” w latach 1989–1993. W tym czasie udało się uruchomić konkretną pomoc, oferowaną przez poszczególne państwa grupy, i ustanowić lub pobudzić instytucje międzynarodowe do zaangażowania w tym regionie. Równocześnie z przemianami u liderów transformacji G7 nadzorowała reformy

---

Center (ISTC) i *Science and Technology Centre in Ukraine* (STCU) projekty, w które zaangażowanych było ponad 17 tys. specjalistów od atomu. Pośród innych problemów znalazły się kwestie przejrzystości działania, prawnych rozwiązań, opodatkowania oraz finansowania. Uznano, że priorytetowo potraktowane zostaną projekty w Rosji w latach 2006–2009. Spodziewano się poszerzenia partnerstwa na kraje WNP. Dalszej oceny postępu miała dokonać grupa robocza przy „Globalnym partnerstwie” (*Report on the G8 Global Partnership*, St Petersburg, 17 July 2006).

⁵⁸ Odnotowywano w nim przywiązanie do międzynarodowych porozumień, projektów i konferencji. Wspominano o tragedii w Czarnobylu, uznając, że był to punkt zwrotny w zapewnianiu bezpieczeństwa. Podkreślono konieczność współpracy z rządem Ukrainy w tej kwestii. Dokonano też postępu w wypełnianiu nowego kodeksu MAEA *Code of Conduct on the Safety and Security of Radioactive Sources*, z zadowoleniem przyjmując, że 83 kraje zobowiązały się do jego implementacji. Zachęcano też Armenię do finansowania inicjatyw niezbędnych do bezpiecznego użycia elektrowni atomowych (*Report of the Nuclear Safety and Security Group, Report to the Leaders*, St Petersburg, 17 July 2006).

w ZSRR, a od 1992 r. w Rosji. Sprawy tego kraju przykuwały uwagę grupy w znacznie większym stopniu niż pozostałych państw bloku. Było to zachowanie naturalne, Rosja bowiem starała się o integrację z grupą najbardziej uprzemysłowionych państw, a procesy reform w pozostałych krajach przebiegały na tyle sprawnie, że przywódcy nie musieli już corocznie odnosić się do tych kwestii. Odpowiedzialność za zmiany spadła na instytucje międzynarodowe.

Przesunięcie zainteresowania problemami Europy Środkowej na Rosję i państwa byłego ZSRR podyktowane było ponadto dążeniem do zapewnienia globalnego bezpieczeństwa nuklearnego. W opinii G7 kwestia ta stała się priorytetem w stosunkach z całym blokiem, a problemy ekonomiczne musiały zejść na drugi plan we wzajemnych relacjach.

Abstract

The G7 attitude towards Central-and-Eastern Europe during the Cold War and at the time of the system transformation

The collapse of the Bretton Woods monetary system and the first oil crisis were the most important reasons for establishment of the G7. Final decision to hold the first meeting of the most industrialized powers was made in Helsinki, during the Conference on Security and Cooperation in Europe. The very first summit in which six States took part was held in Rambouillet in 1975. The name G7 became official in 1976 when Canadian participants joined representatives of France, Germany, Great Britain, Italy, Japan and the US. Transformation into G8 formally took place in 1998, at Birmingham summit, after several years of negotiation and common work with Russia (G7 plus Russia).

Economic declarations and summit communiqués included recommendations for members of the group and proposals to regions of the world. These various documents covered a broad range of subjects: macroeconomic policy; trade and monetary system issues; new financial architecture; energy issues; North-South and East-West relations; environmental, international and global political problems along with many regional issues.

The aim of this article is to present the attitude of G7 towards Central-Eastern Europe, including an analysis of relations with the Soviet Union (since 1991 Russia) and other States politically and economically dependent upon Moscow during the Cold War period. The strategy of G7 in the

years 1975-1988 was different than during the system transformation in the 1990s when Eastern European region started to open up towards the West and turn into market economies and democracy. Russia's integration with G7 was not included as a broad subjects that has to be addressed on its own. However, other relations with Russia were taken into account as a part of the G7 strategy towards the whole region. All the problems were analysed from political and economical points of view.